

СУЧАСНІ СПОСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ОЛЕШКО Владислав Вадимович - Київський національний університет імені Т.Г.Шевченка

Обоснована необходимость учета в производственно-хозяйственной деятельности предприятий экологических норм, рассмотрены сущность и особенности эколого-экономической эффективности деятельности предприятий и определены способы ее обеспечения в современных условиях хозяйствования.

Ключові слова: *навколишнє середовище, екологія, еколого-економічна ефективність, виробництво, виробничі ресурси, модернізація.*

Постановка проблеми

Кожен суб'єкт господарювання функціонує в умовах навколишнього середовища, споживає природні ресурси, в результаті чого утворюються різні відходи. Переважна більшість підприємств у своїй діяльності у певній мірі використовує значну кількість природних ресурсів, що наносить шкоду екологічній ситуації. Останніми десятиліттями, з розвитком наукових та практичних досліджень, суспільство почало розуміти, що вплив промислового виробництва на навколишнє середовище є досить суттєвим. Навіть за умови дотримання всіх встановлених компетентними органами правил використання ресурсів, їм завдається шкода через порушення балансу природних елементів. Інтенсифікація господарської діяльності вже в наявних умовах призвела до значного перевищення забруднюючих елементів у ґрунті, воді, повітрі, рослинному і тваринному світі, що завдає значну шкоду здоров'ю людей. Така ситуація вимагає від підприємств бережливого ставлення до

навколишнього середовища, ощадливого та раціонального використання виробничих ресурсів, що дозволить знизити рівень шкідливих викидів та створити передумови підвищення ефективності господарської діяльності.

У практиці діяльності розвинутих країн накопичений значний досвід впровадження передових технологій та способів, які дозволяють знизити негативний вплив діяльності підприємств на екологічну ситуацію в місцях розміщення. Ці рішення стосуються заміни природних компонентів на синтетичні речовини, встановлення потужних систем очищення виробничих відходів, у тому числі й тих, що надходять в атмосферу, проектування ресурсо- та енергозберігаючого обладнання з меншим негативним впливом на екологію, раціонального використання цінних природних компонентів, використання відновлювальних джерел енергії, а також енергії води, сонця та вітру, поліпшення екологічної ситуації територій та інших заходів. Використання таких інструментів дозволяє підприємствам знижувати операційні витрати, знижувати плату за користування природними ресурсами та забруднення навколишнього середовища, підвищувати якість продукції та отримувати кращі, порівняно з конкурентами, умови її реалізації, підвищувати соціальну відповідальність, покращувати громадське ставлення до підприємства і на основі цього досягати високих показників ефективності господарської діяльності.

Вихід українських виробників на міжнародні ринки із одночасним недотриманням екологічних вимог при виробництві продукції унеможлиблює конкурентний її продаж вітчизняними товаровиробниками за кордоном. Відсутність еколого-економічних пріоритетів відтермінує доступ до зовнішніх ринків, відстрочує вступ України в різні світові та європейські структури, що особливо актуально в умовах погіршення відносин з країнами СНД. Така ситуація вимагає визнання важливості екологічних орієнтирів виробництва продукції та створення послуг підприємствами на рівні фінансових результатів господарювання. Зважаючи на це вивчення можливих прогресивних способів забезпечення еколого-економічної ефективності господарської діяльності підприємства є важливим питанням, яке потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженням проблем еколого-економічної ефективності господарської діяльності підприємств присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких: Біла С.О. [1], Борисова В.А. [3-4], Буркинський Б.В. [5], Веклич О.О. [6], Галушкіна Т.П. [7], Семенов В.Ф. [7], Михайлик О.Л. [7], Голіков А. П. [9], Дейнека О.Г. [9], Позднякова Л. О. [9], Черномаз П.О. [9], Жулавський А.Ю. [10], Деркач М.А. [10], Кобушко І.М. [10], Мельник Л.Г. [11], Садеков А.А. [12], Царенко О.М. [14], Несветов О.О. [14], Кадацький М.О. [14], Норт К. [15] та інші. У своїх дослідженнях автори схиляються до думки, що в сучасних умовах господарювання для підвищення конкурентоспроможності діяльності українських підприємств існує необхідність приведення діяльності до екологічних стандартів та впровадження передових технологій, що дозволять знизити рівень викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище. Еколого-економічна ефективність розглядається як ефективність господарської діяльності підприємства, визначена з врахуванням екологічних наслідків їх функціонування. Все більша увага у дослідженнях

фахівців звертається на те, що підприємства, які завдають значну шкоду навколишньому середовищу, не зможуть ефективно функціонувати через низьку якість продукції, неможливість її вигідно реалізувати та високу витратомісткість діяльності.

Невирішені частини проблеми

Наявність досліджень та публікацій з проблематики еколого-економічної ефективності вказує на інтерес з боку різних авторів та вчених. Разом з тим, незначна частина з них містить певні пропозиції щодо вирішення екологічних проблем суб'єктів господарювання, щоб у контексті еколого-економічної ефективності забезпечити зростання результативності їх діяльності. Для кожного підприємства важливо дотримуватись екологічних вимог та галузевих рекомендацій щодо екологічності виробничо-господарського функціонування на ринку. Але вони є застарілими і відбувається постійне нарощування рівня забрудненості навколишнього середовища, що у перспективі буде мати негативні наслідки для показників ефективності підприємств. Тому потрібно формувати системне бачення щодо можливостей забезпечення еколого-економічної ефективності господарювання підприємств.

Метою статті є обґрунтування необхідності підвищення екологічної свідомості суб'єктів господарювання та дослідження перспективних способів забезпечення еколого-економічної ефективності господарської діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу

Сучасна економіка України характеризується значним спадом промислового виробництва, але одночасно спостерігається загострення та поглиблення проблем екологічності виробничо-господарської діяльності підприємств та скорочення потенціалу навколишнього середовища і природних ресурсів [6, с. 31]. Переважаючий сировинний характер економіки, значний рівень використання природних ресурсів та орієнтація виробництва на продукування ресурсно-сировинної бази, домінування

у структурі промисловості галузей із високим рівнем споживання корисних копалин, води, газу, нафти, вугілля, деревини, елементів, що забруднюють повітря, у комплексі із значним фізичним і моральним зносом основних виробничих фондів, потребують негайного вирішення екологічних завдань для отримання високих показників виробничо-господарської діяльності.

В Україні лише окремі підприємства здійснюють екологічно відповідальну діяльність, у рамках якої впроваджують передові технології, знижують кількість відходів, очищують відпрацьоване повітря, воду, ґрунти, території. Але значна частина підприємств промисловості, особливо великих, функціонує за принципами 80-90-х років ХХ століття, коли на фактори навколишнього середовища увага не зверталась, а економічні результати не пов'язувались із екологічною складовою діяльності [9, с. 146]. Така ситуація відбувалась через низьку соціально-екологічну відповідальність власників та керівників підприємств, необізнаність керівництва підприємств про негативний вплив промислового виробництва на навколишнє середовище та економічні результати суб'єктів господарювання. Крім того, була практично відсутньою обґрунтована державна політика екологізації економічних процесів, яка повинна передбачати заходи по раціональному природокористуванню та зниження негативного впливу на природні об'єкти, що страждають від промислової експлуатації [1].

Як показують проведені дослідження, екологічна ситуація у природному середовищі України досить складна. На це вказує 105 позиція України в міжнародному рейтингу екологічних досягнень серед 139 країн світу за результатами 2013 року [13]. Місце встановлене фахівцями Єльського університету зі США за 25 показниками, які характеризують стан та результативність державної політики по збереженню екосистем. За цими ж дослідженнями, екологічно чистою в Україні вважається тільки 6% території [13]. Надмірна експлуатація природного середовища, пов'язана з нераціональною економічною діяльністю, створює небезпеку поширення техногенних аварій

та екологічних катастроф найближчими роками. Посилення деструктивного впливу економічних процесів на навколишнє природне середовище спричинене також незначною інноваційною та інвестиційною діяльністю підприємств, тоді як проведення природоохоронних заходів і модернізація виробництва є капіталомісткими і не набули широкого розповсюдження [7, с. 248]. Очевидно, що такий спосіб підвищення економічних показників не дозволяє використати в повній мірі вкладені ресурси і для подальшого зростання потрібно розробляти нові підходи до виробництва продукції та створення послуг на основі вимог екологічної складової.

У процесі проведення досліджень еколого-економічну ефективність можна визначити як відношення отриманого еколого-економічного ефекту до сукупних економічних та екологічних витрат на основі взаємодії підприємств з навколишнім середовищем [2]. Визначення еколого-економічної ефективності потребує оцінювання впливу підприємницького середовища на навколишній світ, дослідження взаємозв'язків між економікою та екологією, формулювання ключових проблем збереження довкілля і диспропорцій економічного розвитку.

Еколого-економічну ефективність досить складно оцінювати, оскільки негативні впливи соціального, морального, екологічного характеру, заподіяні виробничо-господарськими відносинами підприємств навколишньому середовищу, не завжди можливо кількісно виміряти і відобразити в економічній оцінці [4, с. 39]. Еколого-економічна оцінка ефективності діяльності підприємств, що використовують природні ресурси та функціонують у навколишньому середовищі, характеризується безпосереднім економічним ефектом від виробництва продукції та створення послуг і прогнозованим тривалим ефектом, який може бути отриманий від раціональної експлуатації природних ресурсів у майбутньому [5, с. 219]. Труднощі економічно достовірної оцінки природних ресурсів і збитків навколишньому середовищу, спричинили поширеність ототожнення еколого-економічної ефек-

тивності із співвідношенням отриманого економічного ефекту і витрат на охорону довкілля. Кінцевим результатом повністю екологічного виробництва є продукція, у процесі отримання якої дотримуються раціональних норм споживання ресурсів, при повній відсутності відходів. Узагальнюючим еколого-економічним показником діяльності може бути виражена у вартісній формі продукція безвідходного виробництва [11, с. 74]. Проте, такий підхід є неповним, оскільки фактично всі показники результативності діяльності підприємств пов'язані із екологічною складовою, а тому його потрібно розглядати комплексно.

З урахуванням викладеного вище, визначимо перелік можливих способів забезпечення еколого-економічної ефективності господарської діяльності підприємств (табл. 1).

Отже, на основі даних табл. 1 можна побачити, що перспективним напрямом забезпечення еколого-економічної ефективності господарської діяльності підприємств можна вважати: впровадження сучасних технологій очищення виробничих відходів, організація безвідходного виробництва, використання відходів інших підприємств та вторинної сировини, організація ощадливого виробництва, модернізація основних засобів, використання інформаційних технологій та автоматизація виробничих процесів, пошук можливостей заміни натуральної сировини та матеріалів на синтетичні, підвищення частки альтернативних джерел енергії у структурі споживання джерел енергії, переведення і орієнтація потужностей на виробництво екологічно чистої продукції. При цьому впровадження і реалізація названих заходів повинна здійснюватись суб'єктами господарювання на інноваційній основі. Інноваційно-технологічне забезпечення еколого-економічної ефективності діяльності підприємств варто впроваджувати за визначеними пріоритетами та напрямками [10; 12]:

- екологічна реструктуризація та модернізація виробничо-господарської діяльності, яка передбачає вдосконалення структури галузей підприємств у контексті скорочення попиту на екологічно брудну

продукцію та зміни запитів споживачів стосовно такої продукції;

- розробка та використання технологій захисту навколишнього природного середовища у місцях розташування виробничих потужностей, на основі повноцінної утилізації відходів, повторного використання ресурсів після їх первинної обробки, зниження шкідливих викидів в атмосферу;

- впровадження у господарську діяльність інформаційних технологій та систем, виробничих, ресурсо- та енергозберігаючих технологій, передових логістичних прийомів, диверсифікація виробництва продукції та послуг;

- розробка і впровадження на підприємствах систем екологічного менеджменту, призначених для ефективного управління природоохоронною діяльністю, сприяння підвищенню еколого-економічних показників та зниженню витрат на охорону навколишнього середовища;

- вивчення передового досвіду та впровадження в практику екологічного контролю наявних технологій відповідно до нормативних документів для сприяння інноваційній активності підприємств.

Одним із важливих напрямів підвищення ефективності еколого-економічної діяльності можна виділити широкомасштабне впровадження маловідходних та ресурсозберігаючих технологій. На основі обґрунтованого використання способів ощадливого виробництва можна забезпечити ефективне використання матеріально-сировинних ресурсів та охорону місцевості від шкідливих викидів та відходів. Метою таких технологічних рішень є організація замкнених виробничих циклів, у яких повністю використовуватиметься наявна сировина та відходи.

Перспективними для підвищення еколого-економічної ефективності є сфери, пов'язані з переробкою промислових і побутових відходів, підтримкою і удосконаленням мереж комунікацій, впровадженням альтернативних джерел енергії і енергозбереженням. Крім того, дієвим напрямом забезпечення еколого-економічної ефективності є перехід до екологічно орієнтованого підприємництва, яке перед-

Актуальні способи забезпечення еколого-економічної ефективності господарської діяльності підприємства

Напрямок забезпе- чення	Характеристика
1	2
Впровадження сучасних технологій очищення виробничих відходів	Для підприємств багатьох галузей розроблені технології, що дозволяють перед поверненням їх у навколишнє середовище очищати продукти спалювання енергоресурсів та перетворення сировини, очищати промислові відходи, технічну воду, уловлювати пил та інші шкідливі елементи.
Організація безвідходного виробництва	Значний економічний ефект можна досягти у випадку забезпечення безвідходного виробництва, коли всі вкладені ресурси будуть використані для створення доданої вартості.
Використання відходів інших підприємств та вторинної сировини	Значна кількість підприємств у своїй діяльності спроможна використовувати відходи інших суб'єктів господарювання та вторинну сировину і виробляти на основі цього продукцію, яка матиме меншу собівартість, а отже вищу ефективність за однакового рівня ціни.
Організація ощадливого виробництва	Раціоналізація використання ресурсів, серед яких вода, енергоресурси, ґрунти, рослини і тварини, лісовий фонд, корисні копалини та інші, дасть змогу знизити собівартість товарів та послуг і підвищити їх еколого-економічну ефективність.
Модернізація основних засобів	Нове продуктивне обладнання дозволить знизити витрати ресурсів при виробництві продукції, підвищить продуктивність основних фондів, забезпечить ощадливе виробництво та знизить викиди шкідливих речовин у навколишнє середовище.
Використання інформаційних технологій та автоматизація виробничих процесів	Інформаційні технології здатні забезпечити підвищення результативності виконання значної кількості виробничих процесів шляхом усунення людського фактора від маніпуляцій з природними ресурсами. Автоматизація виробничих процесів дасть змогу раціоналізувати витрачання ресурсів для виробництва продукції, здатні забезпечити зниження непродуктивних втрат сировини і матеріалів.
У галузях промисловості, крім харчової, пошук можливостей заміни натуральної сировини та матеріалів на синтетичні	Досягнення та розробки суб'єктів господарювання у виробництві синтетичних та інших замінників натуральної сировини дозволяють знизити питоми споживання натуральних ресурсів, знизити вартість продукції та іноді підвищити її якість. Необхідність заощадження природних ресурсів вимагає їх заміни для досягнення вищої економічної ефективності.
Підвищення частки альтернативних джерел енергії у структурі споживання джерел енергії	Вичерпність головних енергетичних ресурсів – нафти і газу, вимагає від підприємств пошуку альтернативних джерел енергії, серед яких енергія води, сонця, вітру та біосировини. Високі капітальні вкладення у альтернативну енергетику призводять до самозабезпечення підприємницької діяльності, знижують шкідливі викиди у навколишнє середовище, дозволять у довгостроковій перспективі отримати ефект, в тому числі в умовах постійного зростання вартості нафти і газу.
Переведення і орієнтація потужностей на виробництво екологічно чистої продукції	Можна виділити два напрямки цього способу забезпечення еколого-економічної ефективності діяльності підприємств. Перший стосується створення безпечного для людей асортименту продуктів харчування, одягу та інших товарів. Другий пов'язаний з виробництвом товарів і послуг із дотриманням екологічних стандартів, яке буде безпечним для навколишнього середовища.

* власна презентація

бачає екологізацію виробничої діяльності підприємства незалежно від сфери господарювання з метою досягнення екологічних вдосконалень продукції, виробничих процесів та управління підприємством у цілому.

Зростання екологічності господарської діяльності підприємств можливе за рахунок впровадження екологічно орієнтованих інновацій, що являють собою нові або модифіковані виробничі і управлінські технології, устаткування, матеріали, що дозволяють знизити шкідливий вплив на навколишнє середовище по всіх аспектах господарської діяльності. Вони відрізняються від інших інновацій тим, що продукують додатковий взаємопов'язаний внутрішній і зовнішній ефект. Найпоширенішими варіантами екологічних інновацій можна назвати такі:

- виробництво екологічно чистих товарів, на основі чого відомі споживачам назви товарів характеризуватимуться новою якістю;

- впровадження нових технологій з метою підвищення еколого-економічної ефективності і випуску екологічних товарів;

- скорочення споживання енергії, природної сировини або заміна традиційної сировини.

Серед екологічних інновацій провідну роль відіграють інновації у сфері енергозбереження, оскільки витрати енергоресурсів на одиницю кінцевої продукції на українських підприємствах більші в порівнянні з розвиненими країнами в 2-3 рази, що спричинено технологічним відставанням. Енергозбереження можна розглядати як інструмент підвищення ефективності використання енергії, без зниження обсягів виробництва продукції і послуг, без погіршення їх споживчих властивостей. У сучасній науковій літературі вже визначені основні принципи енергозбереження [14, с. 76]:

- по-перше, не стільки жорстка економія енергоресурсів, скільки їх раціональне використання, включаючи пошук і розробку нових нетрадиційних джерел енергозбереження;

- по-друге, повсюдне використання про-

мислових приладів обліку і регулювання витрат електричної і теплової енергії;

- по-третє, впровадження новітніх технологій, що сприяють зниженню енергоємності виробництва.

Суттєвий потенціал для підвищення еколого-економічної ефективності господарської діяльності підприємств міститься у співпраці підприємств і державних органів. З боку держави управління і стимулювання процесів екологізації господарської діяльності необхідно здійснювати, перш за все, через підтримку підприємств, що впроваджують екологічно чисті технології і дотримуються стандартів підвищення екологічності виробництва. Дане стимулювання може здійснюватися за двома напрямками. В першому випадку – за рахунок підвищення податків для підприємств, що випускають екологічно брудну продукцію за допомогою ресурсоемних технологій, особливо в регіонах з напруженою екологічною ситуацією і регіонах, що володіють альтернативними варіантами свого економічного розвитку. Інший напрямок взаємодії пов'язаний з наданням податкових пільг підприємствам, які впроваджують ощадливі технології, виробляють продукцію з поліпшеними екологічними характеристиками [1, с. 22].

До такого роду пільг можуть бути віднесені: цільові податкові пільги, включаючи відстрочення сплати податків, зменшення податку на прибуток на суму, яку підприємства планують інвестувати в екологізацію свого виробництва, зниження податку на додану вартість при закупівлі підприємством нового технологічного устаткування, що відповідає сучасним екологічним вимогам, звільнення від сплати податків окремих категорій платників податків. Ще одним стимулюючим способом екологізації виробництва є впровадження практики прискореної амортизації основних фондів екологічного призначення і обладнання, яке не приносить шкоди навколишньому середовищу.

Великі міжнародні компанії мають суттєвий досвід у сфері екологізації господарської діяльності. Так, наприклад, компанія ІКЕА звертає особливу увагу вирішенню

проблем екологічності діяльності за допомогою наступних заходів [15, с. 117]:

- наявність строгих вимог до використання матеріалів і способів виробництва товарів. Повністю заборонено використання хімікатів і металів, шкідливих для здоров'я людини і навколишнього середовища;

- дотримання строгих екологічних стандартів усіма постачальниками;

- максимальне зниження дії транспорту на навколишнє середовище шляхом використання плоскої упаковки, розробки нових маршрутів доставки товарів і по можливості заміщення автоперевезень залізничним транспортом;

- утилізація відходів і оптимізація витрат енергії. Зараз уже більше 75% відходів магазинів компанії спрямовуються на повторну переробку (упаковка робиться з вторинної сировини), вводиться система економічного освітлення і використовуються альтернативні джерела енергії. Така ситуація характерна і для підприємств, що мають частку іноземних інвестицій. Часто дочірні підприємства орієнтують свою екологічну політику відповідно до розпоряджень зарубіжних материнських компаній.

Розглядаючи процеси підвищення ефективності еколого-економічної ефективності виробничої сфери, слід сприяти впровадженню екологічного менеджменту в систему внутрішньофірмового менеджменту, що припускає глибокі внутрішньофірмові перетворення не тільки організаційної структури і системи комунікацій, але і корпоративної культури, системи цінностей, що поділяється всіма співробітниками підприємства, оскільки система ціннісних орієнтацій лежить в основі прийняття рішень [3, с. 46]. При цьому заходи щодо підвищення еколого-економічної ефективності господарської діяльності впроваджуються в економічний процес, наприклад, на стадії вибору сировини, виробничої технології. Подібні заходи достатньо витратні і в короткостроковому періоді вони можуть призвести до зменшення прибутку або звуження економічних можливостей. Проте в середньостроковому і довгостроковому періодах вони збільшують конкурентні пе-

реваги, що створює потенціал для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. Важливим показником впровадження екологічного менеджменту в систему внутрішньофірмового управління підприємства є частка екологічно чистої продукції або частка продукції, одержаної на основі екологічно вдосконалених технологій [11, с. 52].

Підвищенню конкурентоспроможності та ефективності діяльності суб'єктів господарювання сприяє новий етап у розвитку внутрішньофірмового менеджменту, пов'язаний із формуванням і впровадженням інтегрованої системи менеджменту, що включає три складові: система менеджменту якості (міжнародні стандарти ІСО серія 9000); система екологічного менеджменту (міжнародні стандарти ІСО серія 14000); система менеджменту професійної безпеки і здоров'я (міжнародні стандарти ОHSAS серія 18000) [8, с. 74]. На відміну від національних нормативно-правових актів, які формують обов'язкові вимоги, дані стандарти орієнтують підприємства не тільки на виконання обов'язкових вимог, але і на розробку ефективних заходів у сфері управління якістю, дії на навколишнє середовище, професійну безпеку і здоров'я.

Висновки

Сучасна практика діяльності суб'єктів господарювання досить часто супроводжується використанням природних ресурсів та поверненням відходів у навколишнє середовище. Така ситуація спричиняє зниження показників ефективності діяльності підприємств через прямий та опосередкований вплив забруднюючих речовин на якість товарів і послуг, обсяги виробництва та продажу, собівартість та реалізаційні ціни. Не врахування екологічних норм ведення бізнесу призводить до зниження його еколого-економічної ефективності.

Зважаючи на це, перспективним напрямом забезпечення еколого-економічної ефективності господарської діяльності підприємств можна вважати: впровадження сучасних технологій очищення виробничих відходів, організація безвідходного виробництва, використання відходів ін-

АНОТАЦІЯ

Обґрунтовано необхідність врахування у виробничо-господарській діяльності підприємств екологічних норм, розглянуто сутність та особливості еколого-економічної ефективності діяльності підприємств та визначено способи її забезпечення в сучасних умовах господарювання.

ших підприємств та вторинної сировини, організація ощадливого виробництва, модернізація основних засобів, використання інформаційних технологій та автоматизація виробничих процесів, пошук можливостей заміни натуральної сировини та матеріалів на синтетичні, підвищення частки альтернативних джерел енергії у структурі споживання джерел енергії, переведення і орієнтація потужностей на виробництво екологічно чистої продукції. При цьому впровадження і реалізація названих заходів повинна здійснюватись суб'єктами господарювання на інноваційній основі.

Література

1. Біла С.О. Державне регулювання екологізації виробництва в Україні: реалії та перспективи // С.О. Біла / Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія економічна. – Донецьк, ДонНТУ, 2012. – Вип. 33-2. – С. 19-25.
2. Большой экономический словарь // под. ред. Азрилияна А.Н. – 7-е изд., доп. – М.: Институт новой экономики, 2008. – 1472 с.
3. Борисова В.А. Еколого-економічні аспекти підприємницької діяльності / В.А.Борисова. – Суми: Вид-во «Довкілля», 2013. – 210 с.
4. Борисова В.А. Відтворення природного ресурсного потенціалу АПК: економічні аспекти / В.А. Борисова. – Суми: Вид-во «Довкілля», 2012. – 327 с.
5. Буркинский Б.В. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития : [монография] / Б.В. Буркинский. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2012. – 575 с.
6. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні // О.О.Веклич – К.: Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів, 2013. – 88 с.

SUMMARY

The necessity of taking into consideration the ecological standards in the production and economic activity of the company is grounded. The essence and features of ecological and economic activity of companies are considered; the ways to provide it in the current economic conditions are determined.

7. Галушкіна Т.П. Екологічний менеджмент: навчальний посібник. /- Т.П. Галушкіна, В.Ф. Семенов, О.Л. Михайлик – Київ: Центр навчальної літератури, 2012. – 407с.
8. Глосарій зеленого бізнесу: українсько-німецько-російсько-англійський //В. Базилевич, Д.Вальтер, Хартманн В. та ін.; наук. Ред.: В.Базилевич, Д.Вальтер. – К.: Знання, 2010. -518 с.
9. Голюков А. П. Регіональна економіка та природокористування // Голюков А. П., Дейнека О. Г, Позднякова Л. О., Черномаз П. О. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 352 с.
10. Жулавський А.Ю. Механізм екологізації етапів життєвого циклу товару // А.Ю.Жулавський, М.А.Деркач, І.М. Кобушко / Механізм регулювання економіки. – 2013. – № 3. – т.1. – С. 48-53
11. Мельник Л.Г. Екологічна економіка // Л.Г. Мельник – Суми: ВТД «Університетська книга», 2011. – 367 с.
12. Садеков А.А. Механизмы эколого-экономического управления предприятием: [монография] / А.А. Садеков – Х.: Издательский дом «ИНЖЕК», 2012. – 224 с.
13. Стратегічні напрями переходу України на засади сталого розвитку в контексті її інтеграції до Європейського співтовариства / Під редакцією академіка НАН України Е.В. Соболича – К.: «Салютіс», 2013. – 44 с.
14. Царенко О.М. Основи екології та економіка природокористування: навч. посіб. / Царенко О.М., Несветов О.О., Кадацький М.О.; [2-ге вид., стер.]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2012. – 400 с.
15. North K. Environmental business management: An introduction (second edition). – Geneva, International Labour Office, 2010. – 205 p.